

D. D.
DISQUISITIONEM,
DE
MEDIIS
RESTAURANDÆ
BARBARIÆ,

Venia Ampliss. Facult. Philosoph. in Reg. Aca-
demia Aboënsi,

Publico Examini submitunt

SIGFRIDUS PORTHAN

ET

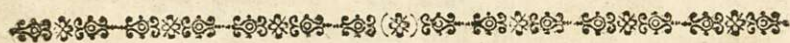
JOHANNES LUNDANUS,

V. D. M.

AUSTRO-FENNO,

Die XXI. Julii, Anni MDCCLX.

L. H. Q. A. M. S.

ABOÆ, Impressit DIRECT. & TYPOGR. Reg. Magn. Duc.
Finland. JACOB MERCKELL.

Plurimum Reverendo atque Praclarissimo VIRO,

**D^{NO} ERICO
WIDENIO,**

PASTORI Halicoënsium Meritissimo, Fautori
omni pietate æternum devenerando.

Singularis plane favor est, ac beneficia maxima,
quam non ornare dignati estis, atque jam dudum
vobis pietatem & reverentiam publice testatam red-
animi venerationi neutiquam respondentem. Quare
reponam nihil habens, ut hanc saltem, ejusque in pignus
rena fronte & benigno obtutu accipere dignemini,
incolumes Summus universi Moderator per longam an-
Christi emolumentum, Familiarumque Vestrarum bo-
tergemina felicitate vivatis, vigeatis, floreatis! Ita

PLURIMUM REVERENDORUM

Cultor
JOHANNES

Plurimum Reverendo atque Praclarissimo VIRO,

D: NO GABRIELI
SALINIO,

Ecclesiarum, quæ DEO in Uskela colliguntur, PA-
STORI Meritissimo, Fautori certissimo, summa
animi veneratione perpetuum suspiciendo,
colendo.

quibus me, Patroni & Fautores Propensissimi, nun-
profecto optavi, ut occasio mihi enascereetur debitam
dendi. Ea vero nunc potius, verborum inopiam sentio,
præter mentem gratissimam, quod redbolementi loco
Vobis factam præsentis dissertationis dedicationem se-
humillimus oro atque obtestor. Servet Vos sospites &
norum seriem, ut in nominis Ejus gloriam, Ecclesie
noratissimarum fulerum & gaudium exoptatissimum,
vovere ad cineres usque non desistet

NOMINUM VESTRORUM

humillimus,

LUNDANUS.

Perquam Reverendo atque Doctissimo VIRO,

D: NO MICHAELI
LUNDANO,

Sacellano in Uskela Vigilantissimo,

PARENTI OPTIMO

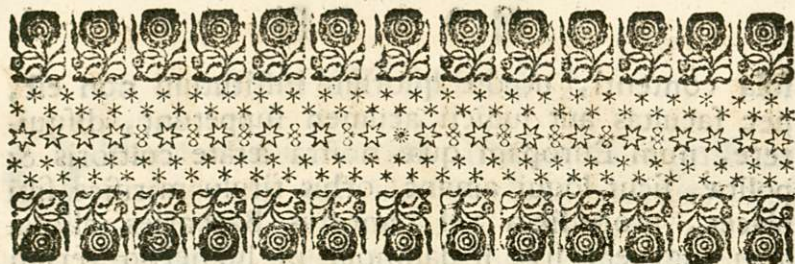
Salutem & annos!

Occasionem hancce oblatam, ovens jam arripio,
qua meam in Te, Parens Optime, animi pietatem publice testari licet. Quomodo autem pro tantis beneficiis in me semper collatis, digne Te laudibus celebrem, non video. Majora enim hac sunt, quam ut vel cogitatione eadem assequi, minus verbis enumerare queam; actu aliquando compensare valere, supra spes quoque meas est. Tibi, Parens Optime, & vitæ principium & sollicitam ut bene viverem curam debeo, nihilque eorum prætermisum a Te est, quæ mihi profutura nosti. Tui ergo etiam, quidquid hisce fundamentis superstruitur, laboris fructus est. Vulgare equidem admodum pretium offero, ast accipe tamen in tesseram æternæ venerationis levidense munus, hujus a me propediem defendendæ dissertationis pia mente factam dedicationem. Mea perpetuo erunt ex intimo pectore ad DEUM T. O. M. vota, ut omni Te felicitatis flore beatum quam diutissime servare, in Ecclesiæ emolumentum, Tuumque & Tuorum omnium gaudium ac solatium, dignetur. Dum vixero, nunquam non inveniar

PARENTIS OPTIMI

Filius obedientissimus,

JOHANNES LUNDANUS.

PRÆFATIO.

St ea rerum humanarum indoles,
ut nihil immutabile inter mortales ac
æternæ, paucissima equidem diutur-
næ, durationis deprehendere liceat.
Adeo etiam nota hæc res, ut inter
prima discendorum elementa referri
solita, ne rudissimi quidem de plebe captum fu-
giat; Quippe quæ omni ævo innumeris sese com-
probat documentis, nullo existente, cui tantæ vi-
cissitudinis aliqua per vitæ quantumlibet brevis spa-
tium, vestigia cernere, occasio defuerit. Unde
non mirum, quod ubique eadem ista cantilena pa-
latia & casæ pariter resonent, quod docti & indo-
cti similia crepent. Ut vero de aliis rebus valere
quod attulimus effatum, concedi confidimus, ita
nec circa litterarum morumque culturam possibili-
tate gaudere adstruentibus, cordatiores speramus
inficias ituros. Possibilitate dicimus; hac videlicet
A sola

sola contenti, utpote quorum institutum non est, nec facultas aut iudicii acumen suppetunt, disquirere, num Europam quæ nostra ætate cultioris & politæ, sicut loqui amant, orbis titulo mirifice sibi placet, propediem vel remotius Barbaries aliqua actu ingruet; sive si damnosa in hodierno rerum statu institutisque vigentibus impræsentiarum, reperiatur hujusce mali radix, & maturitatem quandoque spondens semen lateat? Cum vero a summis viris perspicacibusque Criticis tractatam materiam videamus, (cfr. Novell. Litt. Svec. anni 1752. N:o 80. 86. 87. 89. 90. & quæ alibi huc pertinere possunt) arrisit virium exercitatione aliqua publica periculum facere cupientibus, innocentes nostras speculationes, de mediis introducendæ Barbariei conducentibus, solidiori aliorum censuræ modeste subicere. Quæ itaque media atque indicia, in subsequentibus leviter adumbranda, si quis vel omnia vel ex parte, revera extra nostram imaginationem in rebus quoque ipsis reperiri, & adesse jamdum, sibi observare videatur, non invidebimus illi applicationis proprio marte factæ gloriam. E contra & his de meliori omine capto ex animo gratulamur, qui iis quibus gloriari solemus Litterarum & Civilitatis magnis adminiculis atque præsidiiis freti, feliciora sibi indies promittunt secula, & de satis firmis contra Barbariem propugnaculis lætantur.

APHORISMUS I.

Obtinet nobis latior Barbariei significatus, quam qui illis intelligi videtur, qui controversiam hanc prius tractarunt, & vel non extendunt vocabuli ambitum ultra litterarum ignorantiam, vel saltem, præter hanc si aliud quoque momentum admittant, mentionem tamen ejus non injiciunt. Prout Civilitatis videlicet atque culturæ oppositum innuere Barbariem opinamur, hæ vero denominationes præter animæ contemplationes & intellectum variarum rerum utilium cognitione imbutum, mores quoque & vivendi rationem, communi acceptione complecti solent, ita & quod iisdem contrariatur, in illorum quibus absolvuntur defectu atque absentia ponendum existimamus. Describitur itaque illa de qua nostræ præsentis meditationes explicandæ sunt Barbaries, ubi sumus ejus gradus adest, per *maximam scientiarum artiumque ignorantiam, cum sædis moribus conjunctam*. Plus vel minus horum requisitorum, & alii atque alii eorundem gradus, majus minusque etiam Barbariei fastigium constituent.

APHOR. II.

Cum sic ut diximus, parum considerationem ingressi sint quæstionem nostram agitantibus mores, quæque extra Rempublicam Litterariam ad Barbariem media conducere possunt, utrum vel i-

deo inprimis minus probabilis oppugnantibus visa fuerit de expectandis olim infelicioribus ingenuarum artium fatis conjectura, quod magna pars circumstantiarum fidem hypothefi conciliantium eo ipso omiffa fit, ne hoc quidem ad nos pertinere ducimus, quoniam femel circa possibilitatem tantummodo verfari velle polliciti fumus; aft non possumus tamen, quin iis quibus longius progredi volupe est, & hoc perpendendum commendemus. Num autem ad rem momenti aliquid afferat vel non, series dicendorum patefaciet.

APHOR. III.

PRout inde ab amiffa femel Divina imagine lapsu-
que primorum parentum, unquam mundus aliud quam mundus, aut homines quam homines alii non extitere, id est corruptus femper fuit terræ incolarum status, ac discrepans vita a rationis dictamine & Summi Creatoris mandatis, ita nec id facile negari potest, indicia, quæ Barbariei esse dicimus, omni ævo vel omnia vel ex parte adfuisse. Cum itaque & illud firmo nitatur fundamento, quod aliud atque aliud temporis intervallum minus magisve hisce incommodis preffum atque obnoxium fuerit, diversa secula diversos gradus mali experta, sponte forsan utrinque conceditur. Applicatione ad nostram ætatem facta, ad institutum nostrum sufficere judicamus, si non repugnantibus aliis adstruere liceat, nostros dies & superare nequitie fastigio quam-

quamplurima temporis spatia, & a multis forte rursus superari. Quod pro candore suo atque benignitate nobis largiri velle cultos ac politos seculi quod est amatores, blanda spe gaudemus.

APHOR. IV.

Nostro certe ingenio tantum non tribuimus, ut præcise determinare audeamus, cuncta alia, quam quæ nobis probabilia videntur, promovendi Barbariem media impossibilia esse. Fluxum namque & instabile est omne, "assiduus humani generis discursus, & quotidie aliquid in tam magno orbe mutatur." (Ut bene Seneca, Ep. ad Helv.) alia fata, aliæ vicissitudines aliam atque aliam afferunt rebus indolem, aliam faciem induere cogunt. Quin & stante præsentī ordine multa latere queant, nostros fugientia oculos, quæ vel perspicaciorum sagacitas, vel ætas deteget. Adeo ut si revera aliquando Barbaries culturæ artiumque locum occupare debet, fortassis longe alienam a nostris cogitatis viam ingredi poterit. Denique, ubi etiam nostræ valerent conjecturæ, facile accidet, ut bona pars eorum quæ tanquam utilia huic fini proferimus, minus necessaria evadant, si defectus is suppleatur tanto feliciori reliquorum moliminum successu.

APHOR. V.

Sublata caussa tollitur etiam effectus. Si igitur per Divinam gratiam media fini illi obtinendo idonea cessarent, ingruentem quoque ipsam Barbariem in medio quasi cursu cessare atque sisti posse facile intelligitur. An vero is, quem proxime infelices has tenebras præcedere debere nobis imaginamur, rerum status & is hominum vivendi modus tantum sibi a Clementissimo universi moderatore munus exspectare probabiliter queant, certo haud determinabimus. Pariter neque cum iis nobis esse rem volumus, qui consummationis seculi tempus jamjam adesse credentes, hoc modo, nec illis qui vel crassioris vel subtilioris Chiliasmus principiis imbuti aliter, malo medelam oblatum iri sperant. Inter utrosque equidem de eo convenit, quod prius fera ~~et~~ura sint secula, & summe impia mortalium agendi ratio futura. Ista tamen omnia DEUS solus sibi reservavit, cujus consilia atque sapientiam nostro metiri velle modulo, venerabunda mente religioni ducimus.

APHOR. VI.

Videmus nonnullis flagrante adhuc controversia, valde displicuisse istam thesin, qua vel eadem ipsa media, quæ ceteroquin promovendæ alicui rei apprime & quam maxime conducere deberent, immutata variis modis negotii indole, inter causas

fas contrarii prorsus effectus locum sibi vindicare affirmantur. Sed quam vellemus, hoc non iniquo animo ferre homines! Nec dubio locus est, quin a partium studio alienis sine difficultate approbetur. Cum in morali etiam Philosophia introducendi regulam: Summum jus, summa injuria, necessitas frequenter exorta sit, in quæstione circa conjecturas de futuro eventu minus adhuc excitare admirationem tale quid, fas esse credimus. Experientia id abunde nullo non tempore loquitur. Quid est etenim, quod non variant circumstantiæ, & ubinam illa Lex, quæ subinde prave sollertibus non evadat scelerum instrumentum? Sanctissimam etiam Christi religionem hoc pati a nostra perversitate, quem sane fugit? At vero quando hinc ad leviora nos convertimus, num quid aliud erimus deprehensuri? Idem gladius & licitæ inservit defensionem, & injusti adminiculum evadit homicidii. Sic in reliquis. Formidandi olim Romanorum imperii magnitudinem civilia dissidia inter primarias causas produxisse atque formasse, incrementorum annales ostendunt; sed & eadem evertisse, exitii historiæ & vergentis ad ruinam vastæ molis descriptiones. Haud ita primum luculenter demonstravit Rousseau damnum, quod morum integritati Litterarum culturam attulisse, Populorum fatibus edocemur; minime probandum is quidem fatendum, cum illis quas hinc molitur consequentiis. Innumera alia exempla quotidie occurrunt.

APHOR.

APHOR. VII.

Declaravimus jam Aphorismo IV, nos præcise neutiquam determinare velle, omnia alia, quam quæ a nobis afferuntur, Barbariem introducendi media incongrua esse, utpote si magnæ rerum indoli mutationes acciderent, nec id quidem pro certo venditare audere, quod stante etiam præsentî ordine, huc facientia multa latere amplius nequeant. Hoc, priusquam ipsa ad media devolvamur, adhuc repetimus, ne cui scrupulum moveat, quod cuncta per totam opellam, tanquam ex illo tantum & non alio statu, quam qui nunc eorundem revera existit, ad alium atque alium corruptionis gradum dilabentia considerentur. Aliter qua magnam valde partem seculorum proxime Barbariem antecedentium circumstantiæ, circa pristinum ejus dominium comparatæ erant, aliter circa alteram, quam sibi meditari supponimus, regnandi periodum, esse debere cernimus. Generalibus tamen regulis, quæ eadem permanente hominum natura, aliæ esse non possunt, utrumque tempus convenit, ideoque subinde magno sunt adminiculo, quæ ex prisca ævi actis desumuntur illustrationes. Quoad mores, dubium fere est, an magis dissimiles creaturæ rationis usu præditæ & indigni hominum generi extiterint iis, qui sub Imperatoribus Ethnicis apud Romanos viguere. Omnis enim pene ordinis, finis & modi nescia erat licentia. Pandebat viam religio. Publicam illam

iam nimirum adeo obscœnis de Diis dogmatibus certatim Poëtæ & Pontifices deformarunt, ut vel paullulum honestatis amanti nausææ an horroris plus excitare valeat, difficile dictu sit. Fœdissimis vitiis non ansam per accidens præbebat, sed toto pene systemate ad ea promovenda redacta & conformata videbatur. Adjecere cumulum malis Apotheoses, Deos Divosque unius & alterius sexus colendos proponentes, quorum vitam non libris, non traditionibus antiquis, meliorem interpretationem suspicione corruptionis ab originaria puritate non aspernantibus, sed recenti memoria & oculatis testibus, flagitiis solum memorabilem fuisse constabat. Et tantam tamen molem, indies augendam, sustinere se egregie posse, firma fundamenta superstitionis vulgi & proclivis in vitia mortaliū indoles, ostenderunt. Privatiorem religionis conditionem qualem hic apparatus efficere potuerit, facile quilibet perspiciet; maxime vero in iis, quibus ad probanda ista vel credulitatis vel perversitatis sat erat. Ceteris facilis ad atheismum sive alia ingenii humani portenta gradus fuit. Effectus vero utrobique idem, sublato metu extinctum jus & fas. Hinc mores. Conversandi modus, spectacula, mutuus hominum in se invicem affectus, quid vestigii habent sanæ mentis? Quid honestatis? Fidei demum & integritatis? Cœnis epulisque, per plures dies durantibus, ut nihil deesse videretur ab omni vivendi fine alienum atque abhorrens, introductus est mos, gravatum ferculis

ferculis ventrem vomitum moventibus ad nova voracitatis certamina rursus aptum reddendi. Matrimoniorum per immodicam divortiorum licentiam nulla erat certitudo, & hinc promiscua atque indifferens pene coitio; scilicet ne qua in re brutis esset cedendum. Quin potius superare bestias ut possent, Sodomiticis quæ vocant peccatis affatim præstiterere. Inter hæc tamen diu & Philosophia erat, & scientiæ colebantur, florere artes: Ita videlicet, ut sensim aptatis seculi gustui omnibus rebus, & corruptissima illarum conditio evassisset, & harum illæ tantum (prout & cum scientiis fuisset) conservare se, licet magis indies ægre potuissent, quæ plus cæteris lucri afferebant, quæ luxui inservire, quæ maxime palpabilis in negotiis hominum Oeconomicis utilitatis esse observabantur; ultimo necessitate pro solo remansura stimulo, nisi maturassent malum, lentius progredi visum, gradumque citassent violentiores causæ. Ubi cum omnium facillime oculis occurrant barbaricarum gentium incursiones, & post has civiles quarum nunquam prorsus expers imperium erat turbæ, eapropter & singularis in his perstringendis scriptorum se fervor ostendit, & præ ceteris vulgares extitere istæ quærelæ. Videtur autem vel ideo etiam maxime opportune de Cælo missa esse religio Christiana, quod horrendæ hujus Barbariei cursum aliquanto stiterit. Fecit id paullatim, & quidem congrue omnino, morum inprimis emendationi se applicando; quo nimirum radicem

dicem ipsam pestilentis morbi & firmissimum resti-
tuendæ sanitatis impedimentum aggressa esse, cen-
seri oportet. Ut enim observavimus modo, reli-
gio mores, & dominantis Philosophiæ faciem hi
formaverant, tametsi neutiquam ita distinctis in-
tervallis, ut summe reciprocos omnium in se in-
vicem, atque eodem tempore non fuerit effectus.
Saniori itaque de DEO introducta doctrina, sanior
itidem morum Philosophia & de mundi origine
spiritibusque sententia, omnes denique hinc vel
per consequentiam fluentes, vel illustrationem mu-
tuantes suo ordine disciplinæ, certissimus esse de-
buere effectus. Quod nihilominus nec tanta con-
secuta sit reformatio, quantæ præstandæ ipsius rei
indoles per se idonea fuisset, nec tam diuturnus
melior is rerum status, aliæ rationes fecere. Et
enim haud leviter jam Constantini tempore, ad
quem visibilior mutatio refertur, deflexerant a
Sanctissimi Salvatoris præceptis Christianorum insti-
tuta, accedente rerum prosperitate imposterum ad-
huc magis corrumpenda, & altiores egerat licen-
tia radices, quam quæ ad originariam Romanorum
simplicitatem & dehinc ad Christianæ religionis
innocentiam amplius redigi posset. Incipit proinde
brevi versus pristinam depravationem rui tota
compages. Religio, Philosophia, mores, modo u-
na modo altera causa præcipuas tenente partes,
tandem socii ad optatum fastigium sub Papatum
auspiciis atque protectione Barbariem perducunt,
sic feliciter constituti regni sceptrâ, mutato consi-
lio,

lio, ignorantiae & superstitioni dantes, quæ priori vice, sub Imperatoribus Romæ gentilibus, apertæ morum licentiæ destinata fuerant. Fœda & turpis vivendi ratio introducitur, scientiæ & ingenuæ artes emoriuntur.

APHOR. VIII.

Cur sic in tradenda Barbariei Historia Romani potissimum imperii fata consideraverimus, ea ratio est, quod maxima populorum pars, quæ antiquitus aliquanto cultiores cæteris erant, vel sub Romanorum dominio, seculari primum deinceps sacro, fuerint, adeoque eadem plerumque instituta secuti sint, vel hisce Barbarorum nomen, saltem quoad litterarum culturam, nunquam rite exuisse visi, minus proinde ad magnas illas orbis mutationes momenti attulisse vulgo putentur. Quum autem ex paucis quæ dicta sunt facile appareat, quam reciprocus fuerit religionis, Philosophiæ ac morum in se invicem effectus, & quam pulcre hæc tria, postquam semel certatim a suo cujusque genuino fine deflectere ac integritatem originariam amittere cœperant, ad promovendam Barbariem conspiraverint, operæ prætium esse opinamur expendere, cuinam omnium potiores tribuere partes, maxime e re nostra, & præsentis rerum statui conveniens ducendum sit. Ubi quo diutius negotium animo revolvimus, eo magis in morum favorem non possumus non determinari. Tametsi enim

enim videatur initio paulo inversus is ordo, maturius tamen humanam naturam examinantibus apparebit, ideo tamen huic inimicum non esse. Minimus scilicet eorum reperitur numerus, qui ex consulto & deliberatione prævia res suas agunt. Tum circa religionem, tum circa quasvis in genere deliberationes alias, subinde haud levia contra sophismata & errores impedimenta suggerunt sana ratio & conscientia, quarum decisioni, quamdiu in sola de vero & falso speculatione intellectus versatur, magna vis est, eaque tanta prorsus, ut etiam in morali de agendo vel omittendo disquisitione, & aliis præscribere valeamus regulas, & nos ipsos eadem teneri obligatione, extra tentationis atque ad præsentem rem applicationis momentum, facile largiamur. Ast quando ad ipsam praxin deventum, tum demum rectam ingredi viam, hoc opus hic labor est. In mores igitur pronæ in mala voluntatis maximum imperium esse intelligitur, & quotidiana quemlibet satis superque sua ipsius docebunt acta. Ut nimirum ex corruptis moribus, cum totius hominum generis majori parti probantur, etiam bonis saltim aliquid ne adhæreat, difficillimum omnino est, malis vero eo minus imminet risui se exponendi periculum, quin dulcis applausus reportandi spes enascatur, ita & his pro fundamento constitutis, omnium facillime porta aperiri potest, pestilentissimis quibuscunque & misere cohærentibus fœcundæ imaginationis portentis in morum Doctrinam atque o-

mnem in genere Philosophiam ingerendis: Cate-
 ras vero scientias vel in luxuriæ solum ac vitio-
 rum instrumenta transformandi, vel penitus trica-
 rum & vanarum subtilitatum titulo e circo Philo-
 sophiæ proscribendi commodè ansa datur. Porro
 Divinam etiam vindictam ad puniendos Barbarie
 ac eandem comitantibus gravissimis magno nume-
 ro turbis & malis homines, universalis in seculo
 plurimis scientiis disciplinisque utilibus florenti
 morum deformatio eo magis provocare potest,
 quo minus ignorantia aut erroris excusatio ulla
 locum invenit. Hoc vero nos serio sollicitos effi-
 cere debet, ne ipsi nos tantis, quibus per Littera-
 rum culturam fruimur, commodis privemus, ad
 superbiam tantum & fastum, posthabita infiniti
 DEI favoris recordatione, isdem usi.

APHOR. IX.

Plures adsunt rationes, quæ nobis svadent te-
 nebras (si nimirum futuræ sunt) nostra tem-
 pora subsequentes, a moribus facere debere ini-
 tium. Quoniam vero circa ideam Barbariei quæ
 vulgo obtinet, ignorantia præcipuus habetur re-
 spectus, visum est primo eam datæ supra (Aph.
 I.) definitionis partem sub examen revocare, quæ
 cognitionem spectat. Theologiam præmittamus.
 Hæc equidem, dum præsens viget rerum status,
 haud facile videtur immediate per superstitionem
 corrumpi posse, ejus vel sola appellatio majori in
 odio

odio est nostri temporis hominibus, quam ullum fere aliud. Est autem præter hanc alia adhuc via residua, eademque priori e diametro opposita, quam ingredi velle plurimos nostra ætate religionis hostes conqueruntur. Si igitur posthac totalis futura esset depravatio, non magno negotio perspicitur, qualis jam oriretur Theologiæ facies. Posito semel pro fundamento, quod superare captum mortalium & contrariari rationis sanæ principiis idem sit, hoc enim deamatum id est plus minusve seculi dogma, ad normam Philosophiæ religionis mysteria sensim revocarentur. Scripturæ Sacræ præceptis, quæ credenda & agenda adeo expresse determinant, ut nulla libertas dijudicandi an ita sit vel non, & rarissime explicandi sensum verborum aliud fundamentum quam contextus & collatio locorum, intellectui relinquatur, dignitate sua privatis, idem enasceretur Ecclesiæ status, qui Civilis Societatis foret, si Legibus sublati universalis tantum illa inculcaretur obligatio, se ad Juris Naturæ decreta conformandi. Prout enim hæc equidem alicubi extra controversiam sunt, multis autem in rebus litibus atque dubiis innumeris obnoxia, præterquam quod plurima etiam Positivo tantum mandato Civilia instituta nitantur, quæ frustra, vel totam per vitam ratiocinando, a priori assequi cupies, ita etiam, pari obtinente Revelatæ & Naturalis Theologiæ discrimine ac Legum Civilium & Juris Naturæ, æque insufficiens est Naturalis Theologia ad salutem
confe-

consequendam, quin imo magis adhuc, quam esse intelligimus Jus Naturæ ad tranquillitatem Societatis Civilis formandam; maxime quod pro diverso captu & alio atque alio apud diversos gustu, majori item & minori voluntatis perversitate, facile in toto cœlo distantia hominum etiam Systemata non ire nequeant. Neque juvabit adversarios, controversias omni tempore inter Theologos agitata obijcere, quasi ostendant hæc, nihil magis incertitudinis rationi relictam quam Scripturæ Sacre effatis subjectam Theologiam habituram; illas enim Jurisconsultorum rursus dissensibus comparamus, qui prout in Civitate bene constituta plus hominum pravitati origines debent, quam Legum defectui vel obscuritati, sic cum Theologorum pariter rixis comparatum est. Nihil magis probabunt Naturalem Theologiam carere posse Revelata, quam Legum Civilium necessitatem Jure Naturæ tolli. Quam facilis igitur ad horrenda quævis monstra futura via esset, quantaque Theologiæ, quanta consequenter morum depravatio, admissis quæ deligunt Religionis impugnatores principiis, citra negotium perspicitur. Ut hæc secta aliquando recte sentientibus prævaleat, & potiatur regimine rerum, cum plurimi probabile ducant, multi extra dubium collocent, nobis possibile esse dicentibus non speramus obicem poni.

APHOR. X.

JUvaret apprimè adversariorum res, si Theologi nostri,

nostri, religionem a calumniis cycophantarum purgaturi, nimis solliciti ex Philosophia Verbo Divino præsidium quærere allaborarent, & unioni rationis cum revelatione plus studii quam par est tribuentes, magis magisque in id principium quod verbis impugnare conantur, re tamen ipsa, quasi tacita conventionem incidere inciperent, ita ut Theologia sensim in Philosophiam transformaretur, Mathematica methodo & variæ eruditionis apparatu, quin imo forsitan olim etiam Algebraicis (quam divinam scientiam esse, fide digni testes narrant) calculis exornanda. Conciones porro & homilias in declamationes ad omnem Rhetorum pompam conformatas mutare, egregio esset auxilio. Ubi cum parum aptam subministraret materiam Sanctissimi Redemptoris mentio, utpote cujus singula effata & acta simplicitatem, innocentiam atque humilitatem præ cæteris commendent, ad Ethica tantum præcepta & Philosophiæ delicias recursus erit habendus; Quo ipso Scripturæ etiam dictis oratorii substitui possent flosculi, omnisque in genere morum castigatio & ad pietatem admonitio ad gratas auribus sermonum veneras tota redigi. Hisce cunctis simul sumtis, citra superstitionis opem depravari posse Theologiam putamus, omnibusque luxuriantis ingenii commentis ad quamcunque velis fœditatis gradum deformari.

APHOR. XI.

Hujusmodi Theologia cum ad Philosophiam natales

tales referat, qualis equidem hæc esse debeat, sponte fuit. Sublata nimirum Scripturæ Sacrae auctoritate, cujus effatis tanquam Lydio lapide ultima in scientiis cognitionis humanæ principia rite probantur, in ea quæ oriretur sentiendi non libertate, hæc enim semper esse debet, sed licentia, quilibet suum sibi credendorum agendorumque Systema formaret, & quo quis meliori præditus esset imaginatione, eo ingeniosiores excogitaret hypothèses, eo etiam longius ex iis omnia per totum universum occurrentia explicando progrediretur. Hinc sua cuique non solum Theologia, quæ videlicet non aliud quam Naturalis illa esse posset, sed & sua Morum Philosophia; eademque perraro forsan optimæ. Logices & Metaphysices adeo exosa sunt nostro ævo nomina, ut permultum vereamur, ne omnium qui gustu, sicut loquuntur, se gaudere persuasi sunt, persecutionem in nos excitemus hac mentione injecta. Quicquid sit, audemus tamen asserere, quod si nihil boni atque utilis dictæ scientiæ hominum generi præstarent, permultum tamen mali facere queant, si de rebus circa quas versantur, perversis & falsis opinionibus homines imbuantur; Hoc saltem nostro instituto sufficit. Generales de corporibus & materiæ indole notiones, sive jam ad Physices præliminaria ista referri cupias, sive Metaphysices subjici dominio, ne illas quidem multum sibi puritatis polliceri posse videmus. Spirituum Doctrinam Revelationis ope destitutam a materialismo aliisque

hisque fordibus diu se immunem conservaturam, vix ac ne vix quidem credimus. Sic & in cæteris. Ubique id quod non efficit Revelationis, & superne datæ de iis quæ ratio sibi relicta assequi nequit cognitionis defectus, id proclivis in malâ hominum natura, dum limitatæ manent animæ facultates, haud ægre præstet. Quibus ex causis vel uno semel producto errore, fundamentali imprimis, quid quæso impedimenti restat, quin hinc plures existant?

APHOR. XII.

MOres seculi, quos versus Barbariem citato cursu ferri supponimus, inexhaustum præjudiciorum fontem, & fœcundum pestiferarum sententiarum proventum dabunt, sicut supra (Aph. VIII.) innuimus, & reliquis causis grave momentum adjicient; inprimis vero accedente florido & argutiis mixto dicendi genere, quod voluntatis, in talibus delicias quærentis, ope favorem excitat, & ad assensum præbendum allicit. Illæ autem scientiæ, quæ cum antea dictis affinitatem non habent, ut sunt Mathesis, Physica, Oeconomia, Historia Naturalis, & quæ aliæ sunt præsentis ævo quam unquam antea plus cultæ, diutissime se contra Barbariem tuebuntur, idque partim quod promptum sui cultoribus lucrum afferre possint, partim quod luxus iisdem carere nequeat. Ita tamen, ut si luxum istum atque morum licentiam indies

crefcentes ultimo denique ad optatum Barbariei
faftigium pervenire Divina Providentia finat, ho-
mines laboris atque induftriæ magis magisque
pertædeat, & voluptatibus tantum deditos ex
fcienciis in difciplinās, ex difciplinis in artes eas-
dem mutare incipere deprehendas. Unde eas tan-
tum partes, quæ maxime indivulfum & palpabi-
lem cum praxi & vitæ commodis nexum habent,
remanfuras intelligitur, & quidem difficiliori *a*
priori methodo pofthabita, ufu tantummodo &
habitu addifcendas fore. Theoretico ftudio fic
fublato, ad ultimum in opificia degenerabunt.

APHOR. XIII.

AD talem vero naufeam circa Theoriam fci-
entiarum quarumcunque excitandam, apprimè
etiam conducet, fi dum jucundis tantum & inge-
niosis homines delectantur, qui feveriorum difci-
plinarum in fe defenfionem fulcipiunt easque ex-
colunt, nimis fpinofam & jejunam res tractandi
rationem vel ex Scholasticorum latebris rurfum
protrahere, vel ipfi fibi alio modo effingere alla-
borent. Sunt qui huc referri debere opinentur
Wolfianæ Philofophiæ feftatores, methodi mathe-
maticæ extra mathefin ftudiofos quoslibet, & plu-
rimos demum hucusque earum quas Aphorifmo
XI. nominavimus fcientiarum fcriptores. Nos,
modo res ipfa noxia effe concedatur, quomodo &
quibus ufitata fit, jam non curabimus. Eft certe
fupra

supra modum subtilis methodi, præterquam quod odiosum Pedantismi nomen & contemptum viris ceteroquin eruditissimis, ac simul ipsis disciplinis contrahat, id etiam vitium, quod vel iis quibus probatur, loco majoris lucis tenebras tantum & errores producat, intellectum ita distinctionibus ob-ruendo, ut dijudicandi facultas plena se vi exfere-re nequeat: Rixis proinde & contentionibus alen-dis auxiliatur. Reperiuntur quoque, qui tuto dici posse putent quasdam scientias, ut e. gr. Philoso-phiam Moralem, Metaphysicam, Logicam, ad ma-jorem quam qua gaudent perfectionem perducî amplius unquam non posse, sed terminos tantum & Systemata innumeris modis aliter atque aliter immutari & disponi. Scilicet nihil deesse conten-dunt, nisi ut tandem viri docti ipsi regularum quas aliis tradunt ad praxin applicationem pro-priis exemplis ostendere incipiant.

APHOR. XIV.

PRæter Mathematica & Oeconomica, illas etiam Disciplinas diu ingruentis Barbariei vim susti-nere valere, verisimile est, quas Elegantiorum co-gnomine salutamus, Belles Lettres Gallis & Gal-lica affectantibus dictas, ut sunt Historia, Orato-ria, Poësis. Has scilicet curiosis & luxu effœmi-natis, sicut futuros Hypothesis nostra requirit, hominibus arridere atque voluptatem creare obser-vamus. Imo etiam præ cæteris omnibus cordi es-

se incipient, atque maximum cultorum numerum sibi vindicare. Ita autem hoc acceptum volumus, ut illico neutiquam statuatur Historiæ, Oratoriæ & Poëseos, quas semper summi fecimus, seriore u- sum non esse, sed de talibus iis tantummodo lo- quimur, quales eas corrupti mores formabunt. Historiam non Polybii, Taciti, Thuani, Pufen- dorffii tractabunt, nec operosa de veritate facto- rum cura erit, sed occupabunt thronum Voltairii, d' Alambertii & qui sunt infinito numero nostris temporibus his similes, inter Gallos inprimis, Pseu- dohistorici alii, ingeniosis commentis & florido stylo credulitati lectorum imponentes, vel etiam religioni & morum doctrinæ inimica inferentes. Inprimis vero insigniter fidei Historicæ derogat ea methodus, qua nunquam scriptorum testimonia afferre moris est, sed recentioris auctoris verbis veritatem rei metiri necessarium evadit. Idque eo magis, quod hocce permultis jamdum, summe cete- roquin de Historia meritis viris, etiam dum pro- lixiora systemata congerunt, usu venerit. Heic tamen nimias quorundam citationes, quibus unius sæpe phraseos aut alius notissimæ vel nullius mo- menti rei ergo integras paginas implere solent, minime laudamus. Eloquentia non mascula & gravis pretio erit, sed molle & suavius dicendi genus, quale primus apud Athenienses introduxisse Pericles dicitur; idque vitiis fovendis quam ad virtutis amorem commendandum magis sollicitè aptabitur. Quod soluto sermone proferre honestas vetaret,

vetaret, id versibus comprehensum & certa syllabarum dispositione ornatum, ad summum impudentiæ fastigium perveniendi privilegio potiri videbimus, eo callidiori consilio, quod hoc modo diutius memoriæ inhærere queat, atque in conversationibus ad quævis obscena eleganter dicenda conducatur: Quæ vero sine pudore nominari possunt, quid ista factu efficiet turpia? Nostri jam diebus eo perventum esse sunt qui querantur, ut nulla fere poemata elegantium & ingeniosorum titulum sperare queant, nisi Ovidianas Amandi Artes & Amorum Libros impudentia vincant, vel saltem imitentur; tum demum digna reputanda, quæ sollenni censura munita prelo subjiciantur, & publico applausu honorentur. Pertinent huc quoque Satyræ & Fabulæ Romanenses, quibus utrum ad virtutem admonitionis, an vero ad vitia illecebrarum plus insit, adhuc equidem non destitavit controversia; sed utra tamen veritati propius sententia accedat, quotidie obvia exempla dubitare vetant.

APHOR. XV.

Post Litteras considerandæ veniunt Artes, quarum interitus ultimum occupabit locum. Ubi vero illis qui plane necessarii per omnem vitam sunt artificibus, sartoribus, sutoribus & id genus aliis, vix equidem unquam privandos fore homines credimus, utpote qui eo usque progredi nolu-

nolumus, ut possibile statuamus, nudos incessuros, aut Patagonum prorsus mores qui nunc cultiores populi audiunt, olim imitatu-
 ros esse, sed loquimur hic imprimis de iis artibus, quæ decoro & orna-
 tui inserviunt. Atque has quoque opinamur sero
 demum extinctum iri, quin & magnam earum
 partem per longum temporis spatium in ipsa Bar-
 barie spiritus quasi trahere posse concedamus,
 cum luxuriæ instrumenta sint, cui per se Barba-
 ries non adversatur, licet modum tantum subtilio-
 rem & usus delicatioris crassiori forma induat; Sed
 tangeret tamen paullatim ordo suo aliquando tem-
 pore singulas, si quem nunc describimus rerum
 cursus, diutius subsisteret. Permultæ autem ea-
 rum, quæ primum artium nomine venere, nostra
 ætate ita excultæ sunt, atque ad egregiæ perfe-
 ctionis gradum perductæ, ut sensim in scientiarum
 jam numerum referri incipiant, quum non leviter
 versatus in vario scientiarum genere ac insuper
 natura magno ingenio & excellentibus animi doti-
 bus præditus esse debeat, qui in iisdem distingven-
 dos a vulgari usu progressus facere cupit. Appro-
 pinquantis Barbariei signum erit, si hæc rursus
 gradatim ad pristinam opificiorum formam negle-
 cta theoria redigi observentur. Ceterum quod ea
 qua nunc gaudent dignitate excidentes, & artifi-
 cum turbæ relictæ, in ipsa quoque Barbarie, sal-
 tem ad tempus, existere artes ut modo diximus
 possent, satis demonstrant Turcarum & Persarum
 exempla, quos inter fabricas quasdam ita altas o-
 lim

lim egisse radices videmus, ut post tantas vicissitudines, quibus per plurima secula subjectæ istæ regiones fuerunt, inde ab antiquissimis retro temporibus hucusque se conservare potuerint, ut hodieque Europeis subinde præstent.

APHOR. XVI.

Observandum autem probe, nos dum sic de incrementis & decrementis scientiarum artiumque, & diversis diverso tempore culturæ earundem gradibus agimus, ex pluralitate tantummodo rem æstimare, & pro gustu hujus vel illius seculi non venditare id, quod omnibus qui tum vivunt hominibus placet, cum ejusmodi conformitas nunquam forte adhuc exstiterit, sed hoc quod plurimis & maximæ parti arridet atque in usu est, pro dominante sententia & moribus venditamus. Vidimus etiam subinde ex uno alterove excellenti ingenio, non solum conclusiones fieri ad reliquos, qui illi coætanei sunt, sed varium quoque variis temporibus eruditionis & artium fastigium ista ratione determinari, unde non potest non existere, quod aliquoties insigniter hallucinemur. In crassa namque Barbarie raræ animi dotes miracula fere præstare possunt, quæ subsequenti ævo, licet theoria multis aucta sit accessionibus, frustra quis peteret ab iis, qui utut majores in scientiis fecerint progressus, circa applicationem tamen antiquiore aliquo multum inferiores sunt. Hinc est, quod licet Apelles, Archimedes & Hippocrates omnes nostri

temporis pictores, mechanicos & medicos superare probarentur, atque huc illucque prisca avi monumentum quoddam reperiretur, cui par præstare nequeant, qui nostro tempore magnum nomen nacti sunt artifices, ex hoc solo fundamento minus tute colligeretur pictoriam vel aliam quamcunque artem, mechanicam & medicinam antiquitus magis ac hodie excultas fuisse, multumque adhuc restare, priusquam pristinum perfectionis gradum attingant. Sic pariter indies multis utilibus inventis & Pura & Mixta Mathesis impostero augeri possunt, & tamen integra esse secula, quæ Polhemii illis comparandas machinas ostentare nequeant.

APHOR. XVII.

Ipsis scientiis atque interiori constitutione & quæ illuc pertinent expositis, exteriorem jam rerum statum considerabimus. Theologiæ, quam cæteris supra præmisimus, hic quoque primo loco concessio, cum ad vitam hominum emendandam omnis ejusdem apparatus tendere debeat, intellectum informatione & voluntatem conscientia vi stringendo atque flectendo, huicque fini apprime conducat ita dicta Disciplina Ecclesiastica, sive ordo aliquis præscriptus & legum auctoritate munitus circa res sacras, neminem fugit, ex illo equidem ordine recte observato vel posthabito facile dijudicari posse, in quanto verbum DEI & religio prætio sint, quantumque exinde utilitatis hominibus redundet. Seculo autem Barbariei propinquo, ubi

ubi Revelatio & Evangelium contemptui erunt, atque crassæ ignorantix & superstitionis titulo denotabuntur, quantum externis cærimoniis honoris tribuatur, per se clarum; quibus nimirum omnes impune & impudenter insultabunt, atque eo usque procedet malum, ut cui ad impugnandam beatificam doctrinam satis perversitatis & audaciæ non est, immo qui in conscientia de veritate ejus persuasus ac certus, illum tamen aperte JESUM profiteri pudeat. Valebit hoc non modo circa actus, qui magis necessarium & inseparabilem cum religione nexum habent, sed & cæteros quoscunque magis vel minus cum his cognatos. Si quis opus aliquid pietatis faciat, anxie sollicitus erit, ne id tam videatur ex venerabunda adversus DEUM mente profluxisse, quam ut bonum civem se probaret, seu, ut ipsa curiali lingua loquar, par honnêteté. De iis quæ frequentissime in vita communi occurrunt, exempli ergo vel unum illum addimus morem, ipsius Salvatoris usu probatum, ante & post cibum sumtum præcibus & gratiarum actione DEUM colendi, quem jam nostro ævo vel abolitum apud distinctioris conditionis plurimos multi credunt, vel tam superbis gestibus fieri debere, quasi dicere vellent: Heus Domine! En hic hominem, cui parem posthac producere frustra profecto conaberis, eumque licet parum equidem a te dependentem, attamen ita civilem & politum, ut hanc tibi homagii speciem præstare haud gravetur.

APHOR. XVIII.

Circa defendendam ab adversariorum insultibus Religionem, apud omnes Christianorum sectas id singulare videbitur, quod inter se semper infensissimi inimici maneant, communes vero hostes minori persequantur zelo. Consistoria Protestantium eos, qui Papismo favent, vel alias in certo quodam articulo, subinde minus fundamentaliter deflectunt, acerrima censura notabunt, atque in Hæreticorum numerum referent. Romano-Catholici vicissim quodlibet Protestantium placita vel minime redolens furioso impetu adorientur, ac Bullarum, Decretorum, Statutorum, Anathematum fulminibus ad ima gehennæ detrudent. Neutri pari vehementia in Naturalistas, Atheos, Deistas, Materialistas aliosque id farraginis, ipsa fundamenta vel Christianæ vel omnis in genere religionis impugnantes, omneque jus & fas tollentes, ferentur. Sacrum Inquisitionis Officium apud Hispanos & Lusitanos non raro Judæos, Maranos, Lutheranos, Calvinistas, cæterosque a Paparum dictaminibus jure sive injuria dissentientes quosvis, ad rogam vel patibulum damnat; Atheum vero aliquem simile passum unquam in Novellis nos legisse non recordamur. Dicimus autem hæc nequaquam ea opinione, quasi illam controversiam nostram faciamus, an utilis & commendanda sit methodus, capitalibus vel aliis gravioribus corporis pœnis coercendi hostes Religionis, secundum illud: *Hæreticus vincitur verbis, Fanaticus herbis, Atheus*

Atheus non nisi verberibus, sed id certe extra dubium ponimus, quod si adhibenda sint ista media, magis contra hosce quam Christianos iis uti conveniat. Neque Consistoriis & Tribunalibus, siue Papistarum siue Protestantium, si etiam pro affirmativa parte in dicta controversia decernendum sit, procedendi modum eorum vitio verteremus, cum satis sciamus, ejusmodi de quo nobis sermo jam est seculo, ita invalere debere religionis Christianæ contemptum, inprimis apud optimates cujusque regni & reipublicæ, ut frustraneus foret aliter agendi conatus; maxime apud Protestantes, ubi admodum modicus jam etiam est Ecclesiastici Ordinis honos, Catholico Clero magnam partem pristinæ potestatis strenue adhuc defendente. Describimus hujusmodi rerum statum tantummodo hypothetice, sicut unum signorum, quæ Barbariem præcedere probabile est. In genere quoque observatu dignum, quod sæpissime ii, qui ipsi fortium spirituum, ut loqui solemus, titulum sibi arrogandi atque blasphemia proferendi satis impudentiæ non habent, sed intime de veritate Evangelii persuasi sunt, tamen hosce, contemptus loco, honoris & venerationis immo invidiæ quadam specie prosequantur, vel tanquam qui supra reliquum mortalium genus præstare aliquid queant admirentur. Subinde etiam magnæ eruditionis viri, puerilia plane illorum Systemata refutatione digna reputantes, & ex adversariorum viribus victoriæ suæ gloriam æstimandam rati, plus solidi argumen-

gumentis eorum, quam revera continent, inesse, non solum auctoribus ipsis, quos initio pruritus tantum disputandi in arenam protraxerat, sed & aliis persvadebunt, cum talia tamen saniorum risu vel commiseratione magis indigeant, quam bilem movere apta sint.

APHOR. XIX.

IN universum de tota Republica Litteraria valebit observatio, quod sicut discendi & docendi methodus olim nimis difficilis fero admodum, & non nisi gravissimis impedimentis superatis, ingenia ad maturitatem perduxerat, multa quoque forte suppresserat, ita imposterum plus quam par est facilis & superficialia, parum omnino solidæ eruditionis virorum efformet. Hoc cum de iis qui studiis ex professo ut aimus se consecrant, verum sit, adhuc magis tamen extra dubium positum erit circa illos, quos ad alia quævis vitæ genera destinatos, principiis tamen quibusdam scientiarum imbutos optare, parentes videri volunt. Quoad priores, exoritur hinc illa in plurimis Europæ Academicis, per omnes quas vocant Facultates, honorum & titulorum abusus, grave musarum cultoribus malum. Efficitur enim, si tituli plusquam par est vulgares evadant, ut parum prorsus iisdem honoris tribuatur, sed qui vero ejusmodi aliquo potitus non est, nihilominus eo etiam magis infra vulgum collocandus putetur. Unde juventuti studiosæ comparandi sibi titulos tanto major necessitas, tanto plus

plus consequenter impensarum, quibus olim, modo ceteroquin requisita muneribus obeundis necessaria aderant, facile carere quis potuit, quibusque jam nactus, impedimentum quidem aliquid sustulit, sed nisi alias rerum gerendarum nervis instructus sit, nihil utilitatis exinde reportabit; si huc non referri velis, quod ipse majores sibi subinde spiritusumat. Tum quoad hos, tum quoad posterioris generis modo nominatos, commune utrobique malum exurgit, circa administranda munera publica minus maturitatis, constantiæ, soliditatis; Et his tamen prærogativis in genere loquendo priora tempora, licet scientiarum non tantum fuerit fastigium ac subsequenter, magis gavisa fuerant. Saltem in civilibus negotiis, quum hominibus res cum sui similibus omni ætate sit, hinc equidem æquilibrium enascitur; sed & differentia oritur ex majori vel minori industria & labore, quibus superficiarius ille & Cavaliericus (vocalis frequenter utimur Barbaris de Barbarie scribentes) agendi modus inimicatur.

APHOR. XX.

ID igitur incommodum immodica discendi facilitas producit, quod talibus temporibus adolescens, quoad theoriam & cognitionem pari passu ambulans cum provectioris ætatis antiquitus viro, statim exinde inferat, se etiam æque aptum esse rebus gerendis; quod quam alienum sit a veritate, omnis ævi monumenta demonstrant, & multos adhuc

huc docet experientia. Quid ergo? Commendamus avorum tricas, Donatum & sollennem ferularum apparatus? Ne id quidem; modus semper optimus. Potuissent & illi his suis institutis in Barbariem incidere, quin Barbariei eadem magnam partem accepta referant. Loco unius Latinæ Lingvæ & quarundam aliarum, quibus antea erudito fatis erat, nunc plurimas cultiorum Europæ nationum illas addiscendas, multum difficultatis producere observatum. In nominatis supra novellis Litterariis Sveciæ controversia excussa est. Nos, uti alibi semper, ita & heic, ejus sententiæ non sumus, qua omnia instituta, quæ incommoditatibus quibusdam laborant, ideo præcise damnantur, novusque confestim reformandi modus proponitur. Credimus tantum, nihil posse excogitari tam firmum ac stabile, nihil tam caute ordinari, quo hominum perversitas abuti nequeat; Quod tum ad hucusque dicta referendum est, tum ad infra occurrentia. Ex his collatis cum Aphor. XVI. patet, quousque ad nostrum institutum pertinere duca-
mus Verulamii, Casauboni, Grotii aliorumque sum-
morum virorum exempla, adducta Nov. Litt. Sv.
cit. N:o 80. Illustrationi forte inserviet etiam,
quam Aph. XIII. tetigimus eorum nota, qui quas-
dam scientias ulterioris culturæ atque incremento-
rum non esse capaces opinantur, quibus, si
nimirum thesis ipsa firmo nitatur talo, Scaligeri in-
primis & Salmasii ergo Critica an & in quantum
adjicienda sit, pariter expendendum commenda-
mus.